

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ю. С. Сабадаш, Ю. М. Нікольченко, Л. Г. Дабло

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Практикум

для студентів усіх спеціальностей
ОС «Бакалавр» денної та заочної форм навчання

За загальною редакцією
професора *Ю. С. Сабадаш*

Київ
Видавництво Ліра-К
2021

УДК 930.85 (477)
І90

*Рекомендовано вченою радою історичного факультету
Маріупольського державного університету
протокол №8 від «17» лютого 2021 року*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Петрова І. В., професор, доктор культурології, завідувачка кафедри івент-менеджменту та індустрії дозвілля Київського національного університету культури і мистецтв.

Добіна Т. Г., доцент, кандидат культурології, доцент кафедри соціальних наук та психології Маріупольського інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія Управління персоналом».

І90 Історія української культури. Практикум для студентів усіх спеціальностей ОС «Бакалавр» денної та заочної форм навчання / Укл.: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. – Київ: Ліра-К., 2021. – 138 с.
ISBN 978-617-520-096-4

Історія української культури – навчальна дисципліна, що концентрує та формує у собі такі взаємопов'язані речі, як національна мова, традиції, історична пам'ять, ідентичність та національна самоповага. Теоретичною базою практикуму є курс лекцій з історії української культури, укладений авторами та виданий київським видавництвом Ліра-К у 2021 р.

Структурно практикум побудований за тематично-хронологічним принципом. Уводячи студента у світ української культури з її основними науковими проблемами і дискурсами, укладачі намагаються представити головні історичні віхи, специфіку і загальні напрямки розвитку української культури.

Практикум передбачає підготовку студентів до семінарських занять, виконання письмових завдань, до підсумкового контролю. Завершує видання список рекомендованої навчальної літератури та словник термінів і понять.

Практикум буде корисним не тільки для студентів, але й для вчителів гуманітарного циклу в ЗОШ, гімназіях та ліцеях, для працівників галузі культури та для всіх, не байдужих до історії культури України.

УДК 930.85 (477)

ISBN 978-617-520-096-4

© Сабадаш Ю. С., Нікольченко Ю. М.,
Дабло Л. Г., 2021
© МДУ, 2021
© Видавництво Ліра-К, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	7
2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	12
3. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ.....	14
4. ПИСЬМОВІ ЗАВДАННЯ	59
5. КРИТЕРІЇ І ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТА.....	66
6. НАПРЯМКИ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	68
7. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ.....	71
8. РЕКОМЕНДОВАНА НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА	104
9. СЛОВНИК ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ	106
ДОДАТКИ.....	129

ПЕРЕДМОВА

Нагальні завдання всебічного удосконалення вищої освіти в Україні актуалізували проблему її гуманізації – набуття молодими спеціалістами достатнього обсягу гуманітарних знань. Вирішення цього актуального завдання передбачає уведення до навчального процесу курсів, здатних не лише підвищити якість професійної підготовки майбутніх спеціалістів вищої кваліфікації, але й суттєво вплинути на розширення їхнього світогляду. Саме таким є курс «Історія української культури», спрямований на формування у молоді уявлення про історичну логіку культурних процесів на українських землях у контексті розвитку культури людства.

«Історія української культури» – це навчальна дисципліна, спрямована на збагачення і розширення гуманітарної підготовки студентів усіх спеціальностей у Маріупольському державному університеті та формування їхньої творчої активності як майбутніх фахівців різних галузей в Україні. Вона дає уявлення про етапи розвитку української культури, забезпечує розуміння системного зв'язку її важливих складових – українського культурогенезу, культурного просвітництва в Україні, історії українського мистецтва.

Пізнання сутності та процесу розвитку української культури має бути орієнтованим на формування таких якостей людини, як патріотизм, висока свідомість, моральність, різнобічна освіченість, уміння знаходити порозуміння з представниками різноманітних культур. Курс передбачає висвітлення проблем розвитку культури українського народу у взаємозв'язку з іншими культурами світу.

Останнім часом увага до питань історії української культури значно посилилась, про що свідчить розширення тематики наукових досліджень, поява словників, монографій, навчальної, методичної та науково-популярної літератури.

У Маріупольському державному університеті (МДУ) питання, пов'язані з вивченням історії та особливостей розвитку української культури, посідають чільне місце в системі гуманітарних дисциплін, що вивчаються студентами всіх спеціальностей ОС «Бакалавр» денної та заочної форм навчання МДУ. Опанування історії української культури – невід'ємна ознака інтелекту майбутнього фахівця, випускника університету. Від цього значною мірою залежить його творчий потенціал як особистості. З цією метою викладачі кафедри культурології та інформаційної діяльності МДУ підготували курс лекцій «Історія української культури», який дає можливість студентам долучитися до духовної скарбниці, створеної українським народом упродовж усієї історії існування. Від рівня засвоєння цих надбань суттєво залежать розвиток почуттєво-образного сприйняття суспільних явищ та художніх цінностей, світоглядні позиції фахівця, загалом його всебічна культура, здатність використовувати ці здобутки у вирішенні актуальних проблем сучасності.

З огляду на важливість проблематики, до практикуму уведені матеріали щодо розвитку культури в Маріуполі – мегаполісі, який посідає важливе місце у політичному, економічному і культурному розвитку України.

У відповідності з означеним курсом лекцій підготовлений практикум, до складу якого увійшли:

- програма навчальної дисципліни «Історія української культури»;
- структура навчальної дисципліни;
- семінарські заняття та методичні рекомендації щодо їх виконання із списком рекомендованої навчальної і спеціальної літератури;
- письмові завдання для самостійної роботи студента та індивідуального навчально-дослідного завдання й методичні рекомендації щодо їх виконання;
- критерії і засоби оцінювання знань студента за національною шкалою та ECTS;
- напрямки підготовки до підсумкового контролю;
- тестові завдання для підготовки до підсумкового контролю;
- рекомендована навчальна література;
- словник термінів і понять.

Завданням практикуму є самостійне закріплення студентом набутих на лекціях знань із теоретичними засадами вивчення культури українського народу, формування системи знань про закономірності культурно-історичного процесу, його основні етапи, національні та регіональні особливості.

Основна мета практикуму – практичними методами закріплення знання студента щодо етапів, процесів і подій історії української культури з давніх часів до сьогодення у контексті засадничих тенденцій розвитку світу; ознайомлення студентів із сучасними підходами до історії національної культури, особливостями історичного розвитку української культури; виявлення її зв'язку з цивілізаційними, соціальними, мистецькими явищами і процесами; вільне оперування сучасними концептами історичної культурології та широким фактологічним матеріалом, і на цій підставі – поступове підведення теоретичної, практичної підготовки студентів до відповідного кваліфікаційного рівня, формування творчо-інтелектуальної активності майбутніх фахівців.

У процесі практичної підготовки студенти повинні засвоїти:

- джерела, наукову літературу, історіографічні концепції, сучасні методологічні підходи до вивчення історії української культури;
- періодизацію історії української культури;
- етапи українського культурогенезу, зокрема особливості культурних епох, їхні духовні цінності та пріоритети;
- специфіку традиційної культури українців, міфологію і усну народну творчість;
- історію українського мистецтва, його жанри та їхню художню мову;
- історію розвитку та жанрове розмаїття мистецтва в м. Маріуполі – культурному центрі Українського Приазов'я.

Практичне значення курсу лекцій полягає у наступному:

- уміти самостійно узагальнювати й аналізувати набуті знання з історії української культури;

- аналізувати явища духовного життя;
- усвідомлювати природу різних жанрів художньої творчості та видів мистецтв; орієнтуватися у багатому світі духовної культури;
- розрізняти світобачення і світорозуміння кожної культурно-історичної епохи;
- збагачувати власну духовну культуру шляхом самоосвіти, творчо працювати над поглибленням і вдосконаленням культурно-освітніх знань;
- сформувати у студентів здатність самостійно осмислювати та оцінювати процеси культурного розвитку України, застосовувати набуті знання для формування власної громадянської позиції, вироблення чітких ціннісних орієнтацій в умовах сучасного суспільно-політичного життя;

Виховні завдання практикуму полягають у наступному:

- посилення гуманітарної та гуманістичної складової освітнього процесу на всіх спеціальностях ОС «Бакалавр» у МДУ; усвідомлення майбутніми фахівцями важливості всебічного духовного розвитку особистості; усвідомлення особистої причетності та відповідальності за майбутнє країни, її народу;
- формування наукового світогляду, високого рівня культури особистості;
- усвідомлення студентами пріоритетного значення ідеалів демократії, прагнення до загальнолюдських цінностей;
- виховання моральної й естетичної культури, сприяння ствердженню у свідомості молоді принципів загальнолюдської моралі, розвитку зрілих естетичних смаків.

Окрім вищезначеного курсу лекцій практикум тематично співвідноситься з матеріалами «Хрестоматії з історії української культури», також підготовленої на кафедрі культурології та інформаційної діяльності МДУ в 2020 р. Це є важливим підґрунтям для студентів у процесі підготовки до практичних занять та організації самостійної і наукової роботи.

Це видання є вагомим внеском у процес вивчення навчальної дисципліни «Історія української культури» для студентів усіх спеціальностей Маріупольського державного університету.

Практикум допоможе підготувати фахівців, добре обізнаних з історією та сучасними проблемами українського культурного розвитку та спроможних застосовувати базові знання у професійній діяльності. Зважаючи на специфіку аудиторії, укладачі практикуму зацентрували особливу увагу на культурологічній термінології з історії української культури.

1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовний модуль I.

Концептуальні засади вивчення української культури

Вступ

Предмет і завдання навчальної дисципліни «Історія української культури».

Структура курсу відповідно до кредитно-модульної системи та її методологічні засади. Джерельна база та історіографія. Зв'язок із гуманітарними дисциплінами.

Основні вимоги до студентів у процесі вивчення курсу.

Тема 1. Національна культура у світовій культурологічній парадигмі.

Український культурогенез

Визначення поняття «культура». Матеріальна і духовна культура. Взаємозв'язок культури з іншими сферами людської діяльності та їхній взаємовплив. Типи культур. Форми культури.

Поняття ментальності. Світоглядні універсалії української культури.

Гуманістична традиція як закономірність культурно-історичного процесу в Україні. Етапи розвитку української культури та її чинники.

Поліетнічність і національна ідея в українській культурі. Схід і Захід в українському культурному прочитанні.

Тема 2. Духовна культура стародавнього населення України.

Міфологічна модель слов'янського світу

Утвердження найдавнішої системи світогляду. Розвиток засад раціональних знань та мистецтва.

Духовна культура епохи неоліту.

Світогляд носіїв трипільської культури. Кочівницькі та античні (греко-римські) впливи на праукраїнську культуру.

Індоевропейські традиції у слов'янській культурі. Міфологічний простір слов'янського язичництва. «Велесова книга».

Своєрідність емоційно-поетичного світосприймання слов'ян як стимул розвитку народної фантазії, образотворчого мистецтва, усного епосу.

Змістовний модуль II.

Етапи формування та розвитку української культури

Тема 1. Українська культура Середньовіччя і Ренесансу (IX–перша пол. XVII ст.)

Давньоруське світобачення у контексті східнохристиянської моделі. Сакральність культури Київської Русі. Пізнє язичництво та розвиток традиційної культури. Русь і культурний простір України.

Європейський Ренесанс і староукраїнська гуманістична традиція.

Формування української народності. Розвиток південнослов'янської (української) мови.

Центри культури: Львів, Київ, Луцьк, Острог, Чернігів. Початок кириличного книгодрукування (Швайпольт Фіоль, Франциск Скорина, Іван Федоров). Львівська, Дерманська, Острозька друкарні. Література: житійна, полемічна, хронікальна, світська. Віршування.

Річ Посполита і посилення культурного тиску на український народ. Релігійне питання. Братства та їх роль у національно-культурному житті. Школи. Острозький колегіум. «Статті для заспокоєння руського народу». П. Могила та його культурна спадщина.

Архітектура, малярство, різьблення, художнє лиття, ювелірна справа. Побут і традиції українського народу.

Тема 2. Культура Бароко і Просвітництва України (друга пол. XVII–XVIII ст.)

Реалії Нового часу української історії. Українська барокова культура. Культурні аспекти феномена українського козацтва.

Роль Києво-Могилянської академії у культурному єднанні слов'янських народів. Заснування Львівського університету та колегіумів на Лівобережжі.

Розвиток літератури: проповідницької, панегіричної, поезії, драматургії. Козацькі літописи. «Мазепинський стиль» в архітектурі. Національна архітектурна школа: І. Зарудний, І. Григорович-Барський, С. Ковнір, Б. Растреллі.

Українське Просвітництво. Філософська думка: Ф. Прокопович, Г. Сковорода, В. Капніст, С. Климовський. Музика: М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель, М. Ділецький. Образотворче мистецтво: Д. Левицький, В. Боровиковський, А. Лосенко. Основні прояви театрального мистецтва: інтермедії і вертепна драма.

Г. Калиновський і початок української етнографії.

Меценатство: І. Мазепа, І. Скоропадський, К. Розумовський, О. Безбородько. Традиції і життєдіяльність етносу.

Тема 3. Національно-культурне відродження XIX ст.

Україна у складі двох імперій. Початок українського національного відродження: «Руська трійця», «Кирило-Мефодіївське товариство», «Галицька матиця», «Собор руських вчених».

Становлення нової української літератури: І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, Є. Гребінка; музичної спадщини – С. Гулак-Артемівський; театру – К. Соленик.

Романтизм в українській культурі. Творчість Т. Шевченка.

Збирання археологічних, історичних пам'яток і фольклору. Перші музейні заклади в Одесі, Миколаєві, Львові, Києві, Катеринославі.

Розвиток освіти і науки: Харківський (1805), Київський (1834), Новоросійський (Одеса, 1865) університети; Товариства дослідників губерній.

Наука у системі культури. Історики: Д. Бантиш-Каменський, М. Маркевич, М. Костомаров, В. Антонович, М. Драгоманов, Д. Багалій, М. Грушевський, Д. Яворницький; археологи, етнографи і фольклористи: В. Хвойка, Ф. Вовк, М. Церетелев, М. Максимович, І. Срезневський, А. Метлинський, П. Чубинський, Я. Головацький; лінгвісти і літературознавці: І. Могильницький, О. Потебня, Б. Грінченко, С. Єфремов, А. Кримський. Львівський університет і Наукове товариство ім. Т. Шевченка.

Діяльність національно-просвітницьких товариств: «Громади», «Руху хлопоманів», «Просвіти», «Братства тарасівців», «Руху українофілів».

Український реалізм. Репресії російського самодержавства. Валугівський циркуляр 1863 р., Емський акт 1876 р.

Створення у 1863 р. П. Чубинським і М. Вербицьким пісні «Ще не вмерла Україна», яка стала державним гімном незалежної України.

Література: М. Вовчок, П. Мирний, І. Франко, В. Стефаник, І. Нечуй-Левицький, Ю. Федькович, М. Кропивницький, М. Старицький, М. Коцюбинський, Л. Українка.

Театр Тобілевичів. Музика: М. Лисенко, К. Стеценко, М. Леонтович. Образотворче мистецтво: М. Пимоненко, М. Ярошенко, І. Сошенко, І. Рєпін, А. Куїнджі, І. Іжакевич.

Альманахи: «Русалка Дністровая», «Громадський друг», «Основа», «Вік», «Час», «Ранок», «Дзвін», «Ластівка», «Киевская старина».

Розвиток народної творчості.

Тема 4. Новітня українська культура

Українська культура на початку ХХ ст. Культурна діяльність національного спрямування. Декадентство у літературі і образотворчому мистецтві.

Діяльність Центральної Ради, Гетьманату П. Скоропадського і Директорії УНР у галузі культури під час Національно-демократичної революції 1917–1921 рр.

Перемога радянської влади і процес створення пролетарської культури в Україні у 1920–1922 рр. Боротьба за ліквідацію неписьменності. Утворення СРСР.

Українізація і національне відродження. «Новаторські двадцяті». Діяльність ВУАН. Реформи в освіті.

Літературні об'єднання: ВАПЛІТЕ, «Гарт», «Плуг», «Нова генерація». Театри ім. І. Франка і «Березіль» О. Курбаса. Кінострічки О. Довженка, І. Кавалерідзе.

«Розстріляне відродження». Сталінський тоталітаризм. Масові репресії діячів української науки, освіти і культури. Ліквідація здобутків українізації.

Голодомор 1932–1933 рр. та руйнація в Україні підвалин традиційної культури. Політика штучного формування в СРСР культури «соцреалізму».

Важке становище української культури на західноукраїнських землях у 1921–1940 рр.

Трагедія радянського народу у роки Другої світової війни. Масове знищення культурних цінностей на окупованих фашистами українських землях.

Повоєнна культура України. «Жданівщина» та її наслідки для української культури. Хрущовська «відлига». Дисидентство.

Розвиток української радянської культури у 70–80-х рр., досягнення і проблеми.

Демократизація духовного життя в Україні у процесі «перебудови» М. Горбачова. Утворення ТУМ ім. Т. Шевченка (пізніше товариство «Просвіта»), «Народного руху України за перебудову». Уведення в дію 1989 р. «Закону про мови в Українській РСР».

Змістовний модуль III.

Українська культура в умовах євроінтеграції

Тема 1. Культура незалежної України

Тенденції сучасного культурного розвитку. Деідеологізація українського суспільства. Прийняття Верховною Радою України 17 лютого 1992 р. «Основ законодавства про культуру» та низки законів щодо реформування або вдосконалення галузі науки, освіти, інформаційної діяльності, збереження історичної спадщини. Українська культура у контексті Помаранчевої революції та Революції Гідності.

Мовне питання в Україні, його політизація. Законодавство про мову. Релігійне життя. Розкол православної церкви на УПЦ Московського патріархату, УПЦ Київського патріархату, УАПЦ та його негативний вплив на духовну сферу. Створення та надання Вселенським патріархом Томосу ПЦУ.

Реорганізація системи вищої освіти. Перехід на ступеневу вищу освіту. Утворення широкої мережі недержавних ЗВО. Болонський процес.

Засоби масової інформації в умовах демократизації та комерціалізації інформаційного простору. Доступ до всесвітньої мережі Інтернет. Книговидавнича галузь та її проблеми. Молодіжний рух в Україні і культура.

Культура в умовах ринкових відносин: позитивний і негативний досвід. Проблеми культури в українському селі та збереження традиційної культури.

Сучасний український реалізм і модернізм у літературі і мистецтві. Масова культура.

Культура діаспори та її взаємозв'язок з культурою України.

Сучасна культура Маріуполя.

Тема 2. Українська культура в умовах євроінтеграції

Українська культура як складова світового культурного простору. Загальна специфіка нового культурного етапу в Європі у ХХІ ст. Глобалізаційні процеси у сучасній європейській культурі. Культурний імперіалізм. Міжкультурні непорозуміння як підстава для світових конфліктів ХХІ ст.

Партнерство Європейського Союзу та України у галузі культури: історія, досягнення, проблеми. Шляхи європейської інтеграції української культури.

Інтеграція України у європейський інформаційний простір: досвід і перспективи. Участь України в європейських фестивалях і конкурсах музичної культури. Український і європейський кінематограф: проблеми розвитку на сучасному етапі. Український авангард і європейське образотворче мистецтво на початку ХХІ ст. Маріупольський державний університет у контексті української культурної євроінтеграції.

2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Лекції	Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Індивідуальні	Самостійна робота		Лекції	Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Індивідуальні	Самостійна робота
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовний модуль I. Концептуальні засади вивчення української культури												
1. Національна культура у світовій культурологічній парадигмі. Український культурогенез	12	2		-		10	12	2				10
2. Духовна культура стародавнього населення України. Міфологічна модель слов'янського світу.	14	2	2	-	-	10	12	2	2			10
Разом за змістовим модулем	26	4	2	-		20	26	4	2			20
Змістовий модуль II. Етапи формування та розвитку української культури												
3. Українська культура Середньовіччя і Ренесансу (IX–перша пол. XVII ст.).	9	2	2	-	-	5	8		2			5
4. Культура Бароко і Просвітництва України (друга пол. XVII–XVIII ст.).	9	2	2	-		5	10	2	2			5
5. Національно-культурне відродження	9	2	2	-	-	5	10		2			5

XIX ст.												
6. Новітня українська культура.	9	2	2	-	-	5	14	2	2			5
Разом за змістовим модулем	36	8	8	-		20	36	8	8			20
Змістовий модуль III. Українська культура в умовах євроінтеграції												
7. Культура незалежної України.	16	2	2			9	14	2	2			9
8. Українська культура в умовах євроінтеграції.	12	2	2			10	10	2	2			10
Разом за змістовим модулем	28	4	4			19	28	4	4			29
		16	14		1							1
Усього годин	90	16	14		1	59	90	16	14			1

3. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять

Основою підготовки до семінарських занять при вивченні історії української культури є систематичне вивчення джерел і літератури, а її успіх значною мірою залежить від наявності у студента необхідних збірників документів і матеріалів, навчальних посібників і підручників.

Для того, щоб знайти потрібну книгу, студент повинен уміти користуватися каталогами бібліотек, зокрема Наукової бібліотеки Маріупольського державного університету. Вони становлять перелік літератури, яка зберігається в бібліотеці. Каталог складається з карток, які містять основну інформацію про те чи інше літературне джерело (автора, заголовки, місце видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок, бібліотечний шифр тощо).

Для того щоб зробити правильний запис, необхідно ознайомитись із змістом тексту. Конспективний запис треба поділити на частини відповідно до пунктів плану семінару; кожна частина має містити виклад одного з положень, а також його аргументацію. Конспективна форма запису вимагає не тільки фіксації найважливіших положень джерела, а й наведення необхідних міркувань, доведень. Інколи в конспекті, зазвичай на полях, роблять власні зауваження. Ретельно занотовуючи історичні документи чи виписки з них, точно вказують бібліографічні дані публікації (автора, назву документа; місце та рік видання книги; сторінку, з якої зроблена виписка). Наприклад: «Левчук Л. Т., Панченко В. І., Шинкаренко О. В. Історія світової культури. – К.: «Либідь», 1994. – 318 с.», «Тиховська О. М. Психологічне підґрунтя народних уявлень про писанку в світлі світової міфології // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: філософія, культурологія, соціологія. Випуск 16. – Маріуполь: МДУ, 2018. – С. 75–83».

Творча, раціональна робота з книгою з метою глибокого та міцного засвоєння знань передбачає, по-перше, оволодіння методикою читання, по-друге, вміння аналізувати текст і записувати його. Якість засвоєння прочитаного тексту значною мірою залежить від уміння:

- правильно читати;
- розуміти, усвідомлювати й закріплювати прочитане;
- відчувати, переживати прочитане.

Оволодіння студентом методу правильного читання пов'язане з повноцінним повторенням (відтворенням) і резюмуванням змісту тексту. Крім запам'ятовування конкретних фактів студент повинен уміти опрацьовувати отриману інформацію, письмово викладати власну думку щодо прочитаного.

З метою цілеспрямованої та ефективної роботи з текстом студент повинен:

- не переписувати цілі речення чи абзаци, а лише ключові думки, ідеї;
- затримувати увагу на вступному реченні кожного абзацу, особливо, коли це великі абзаци;

– не пропускати так звані слова-сигнали («отже», «таким чином», «підбиваючи підсумки» тощо), які застосовуються для того, щоб загострити увагу на чомусь важливому. Уміння виділяти слова-сигнали в підручниках, посібниках, статтях дуже важливе для розвитку здатності засвоювати прочитаний матеріал у всій його смисловій цілісності, тобто не спрощуючи й не пропускаючи висновків та оцінок автора;

– уважно ознайомитися з висновками автора.

Одним із шляхів запам'ятовування та засвоєння матеріалу є ведення записів прочитаного. Основні форми записів – план, виписки, тези, анотація, резюме, конспект.

Одне з найбільш складних завдань, яке має виконати студент, – підготовка доповіді. Ознайомившись і вивчивши рекомендовані документи, матеріали, наукові статті, відповідний розділ підручника чи посібника, на завершальному етапі підготовки до семінарського заняття студент повинен підготуватися до доповіді й обговорення запланованих питань.

Доповідь, яку планується виголосити на семінарі, має відповідати таким вимогам:

- методологічно правильно і повно розкрити зміст вибраного питання;
- показати самостійну роботу над історичними джерелами та літературою;
- продемонструвати вміння планувати чітко все те, що вивчається, й зрозуміло формулювати головні питання доповіді.

Слід також розрахувати, щоб час доповіді не перевищував 7-8 хв. Адже інакше студент може не встигнути розкрити питання. До того ж чимало труднощів виникає в процесі самого виступу. Досвід проведення семінарських занять свідчить, що для студента-доповідача особливого значення набувають три фактори:

- володіння матеріалом;
- володіння собою;
- володіння аудиторією.

Звичайно, готуючи доповідь, студент повинен прагнути зробити її не тільки правильною за формою, а й цікавою за змістом. Для цього у виступі, зокрема, необхідно уникати незрозумілих доповідачу термінів, слів-«паразитів» (наприклад: «ну»), тавтологій (повторення одних і тих же слів), абстрактних понять. Натомість слід увести до своєї доповіді цікаві приклади, приказки, прислів'я, «крилаті» вислови. Їх доречне використання пожвавить виступ, зробить його привабливим та більш зручним для запам'ятовування.

Семінарське заняття 1.

Українська культура у світовій культурологічній парадигмі.

План

1. Поняття «культура».
2. Теорії походження і сутності культури.
3. Типи і форми культури.
4. Теорії походження української культури.
5. Періодизація історії української культури та її особливості.
6. Культурно-історичні зони України.
7. Регіональні особливості української культури.
8. Назви і самоназви в українській культурі.
9. Роль мови в українському культурогенезі.
10. Місце української культури у світовій культурі.

Методичні поради

Відповіді слід розпочати з аналізу змісту та сутності поняття культури, розкрити еволюцію поглядів учених на поняття культури, сучасні інтерпретації. Чим обумовлена різноманітність визначень поняття «культура»? Розкрийте наукове і побутове значення культури. Доцільно охарактеризувати багатогранність поняття «культура», уявлення про культуру в різні епохи. а також указати типологію культури. Слід назвати види матеріальної та духовної культури. Яку роль відіграє духовна культура в суспільному житті?

Структурний аналіз культури передбачає виокремлення певних типів, видів та форм культури за різними критеріями. Назвіть основні критерії історичної типології культури. Визначте, яку культуру виділяють за формою людської діяльності, за етнічним чинником та вагомістю, за протиставленням до пануючої культури, за рівнем майстерності й типом аудиторії, за співвідношенням традиційного і новаторського в культурі, за приналежністю до історичних епох. Вкажіть основні риси професійної культури відповідно до Вашого фаху.

Охарактеризуйте багатозначність поняття «цивілізація», співвідношення та взаємодію понять «культура» та «цивілізація», культура та антикультура. В чому виявляється гуманістичний характер культури? Покажіть світоглядне значення теорії та історії культури, актуальність проблем культури в сучасному житті. Визначте функції культури, а у висновку відповіді – значення культури в історії людства.

Доцільно визначити характеристики української культури, як невід'ємної складової світової культури. Визначте, які вітчизняні культурні надбання стали загальносвітовими шедеврами. Дослідіть внесок українських культурних діячів та вчених у загальносвітовий науково-культурний доробок. Охарактеризуйте українську культуру як цілісну систему. Вивчення питання пов'язане з дослідженням чинників, що впливають на становлення й еволюцію української культури, формування її самобутніх якостей. Слід зупинитися на соціально-

історичних чинниках (походження українського народу, його ментальність, мова, державність); природно-географічних (клімат, територія, ландшафт), а також визначити взаємозв'язок з іншими культурами. Також доцільно показати, які історичні умови вплинули на їхнє формування. Прослідкуйте взаємозв'язок національного та загальнолюдського в українській культурі. Після цього необхідно перейти до викладу проблеми становлення української ментальності. Розкривати цей аспект необхідно починати з визначення поняття «ментальність», а потім визначити умови формування та основні риси ментальності українців. Розкрийте основні підходи до визначення поняття «цивілізація». Доведіть, що воно було відоме за античних часів як протиставлення античного суспільства варварському оточенню. Пригадайте, як використовували поняття «цивілізація» у добу Просвітництва (XVIII ст.). Який зміст почав вкладатися у це поняття з плином часу? Послідкуйте еволюцію цього терміну у XIX ст. Наведіть приклади, що свідчать про те, що майже до XX ст. поняття культура і цивілізація вживалися як синоніми. Визначте спільні і відмінні риси культури та цивілізації.

З'ясуйте сутність понять «національна ідея» та «політична нація». Дослідіть еволюцію української ідеї, що пройшла шлях від ідеї національної ідентичності до ідеї державної незалежності, а з культурологічної точки зору є ідеєю культурної самобутності та національної духовності. Проаналізуйте здобутки вітчизняних учених, присвячені дослідженню української національної ідеї, основні наукові підходи до визначення національної ідеї в науковій літературі. Охарактеризуйте суперечливий процес формування української національної ідеї, дайте аналіз об'єктивних та суб'єктивних факторів, які ускладнюють цей процес на сучасному етапі.

Доведіть, що національна ідея повинна виконувати функцію консолідації суспільства, зміст якої полягає в об'єднанні усіх (або принаймні досить впливових) конструктивних суспільних сил для розбудови модерного громадянського суспільства в Україні. Зверніть увагу на те, що вона має відповідати потребам переважної більшості громадян країни; виходити не лише з історичного досвіду, а й орієнтуватися на сучасні цінності, бути адекватною сучасним реаліям. Поясніть, чому вона має стати над ідеологічними, етнічними, культурними відмінностями різних соціальних груп; виконувати роль світоглядного орієнтиру у системі освіти, виховання, в процесі соціалізації та становлення творчої особистості; спрямовувати суспільство на зростання добробуту, забезпечення й збереження умов для розвитку майбутнього покоління на основі економічної самостійності.

Висвітліть основні завдання практичної реалізації української національної ідеї: формування сучасної української ідентичності; напрацювання та розвиток громадських і культурних зв'язків і обмінів між регіонами; гнучке розв'язання мовного питання, зміцнення державного статусу української мови поряд із введенням можливості офіційного статусу для регіональних мов і мов меншин на рівні територіальних громад, районів і областей; формування в Україні єдиного інформаційного простору.

Проаналізуйте заходи, які передбачає концептуальне оновлення освітньої та культурної політики держави: збереження, відновлення, популяризація культурно-історичної спадщини українського народу; утворення цілісного і розвинутого національного культурного простору; забезпечення вільного доступу всіх громадян до культурних цінностей; сприяння культурному розмаїттю, забезпечення вільного розвитку культур національних меншин України; поглиблення інтеграції в міжнародний культурний простір; адекватне позиціонування української культури у світі.

Розкрийте сучасну доктрину творення нації-держави згідно з Основним Законом. Які значні перетворення в гуманітарно-культурній та соціальній сферах належить здійснити для реалізації цієї доктрини? Зверніть увагу на одну з провідних рис української національної доктрини – турботу про історичну долю нації. Проаналізуйте шляхи її досягнення.

Традиції і побут українського народу зберігають ряд територіальних особливостей, що зумовлені: характером історичного розвитку окремих регіонів України; природно-географічними умовами; взаємозв'язками з іншими народами. Визначте основні культурно-історичні зони та вирішальні чинники формування сучасного обличчя української нації, що вплинули на чисельність і географічне розміщення інших етнічних груп, на характер етнічних процесів в Україні загалом.

Слід визначити критерії періодизації історії української культури. Пригадайте, як починалося вивчення аспектів української культури. Розкрийте погляди українських істориків на періодизацію історико-культурного процесу. Визначте, яка періодизація історії української культури прийнята у сучасній науці. Охарактеризуйте етапи дослідження історії, їхні особливості. Для розкриття питання необхідно звернути увагу на чинники, які спричинили дослідження вітчизняної культури. Дайте характеристику джерел з історії української культури, їхню класифікацію. Дослідіть постання наукового джерелознавства історії української культури та зробіть короткий огляд історіографії: видання, дослідження з фольклористики, історії української літератури, історії мистецтв, синтетичні праці, багатотомні наукові видання з історії української культури. Назвіть дослідників історії вітчизняної культури та їхні праці. Проаналізуйте основні принципи та методи вивчення історії української культури.

Розкрийте особливості культурологічних концепцій українських вчених. Проаналізуйте внесок у розробку питань історії розвитку української культури та концепції феномену культури авторів козацьких літописів, значення і роль творів Г. Сковороди, П. Куліша, М. Костомарова, Т. Шевченка, культурологічну спадщину Кирило-Мефодіївського братства. Охарактеризуйте праці українських етнографів, істориків, фольклористів М. Драгоманова, В. Антоновича, Ф. Вовка, І. Рудченка, О. Потебні, О. Русової, П. Житецького, М. Лисенка, присвячених огляду питань розвитку української культури. В цьому контексті доцільно також дослідити праці І. Франка, М. Грушевського, І. Огієнка, І. Крип'якевича, А. Козаченка, М. Марченка та ін. У чому, на Ваш

погляд, полягала складність формування національної культурологічної школи? Чому різнилися підходи до визначення української культури, її особливостей і закономірностей методологічними підходами, принципами та методами дослідження в радянській та українській емігрантській науковій думці? Зробіть огляд сучасної історіографії історії української культури

Студенту необхідно усвідомитимісце і значення курсу історії української культури в системі гуманітарної підготовки майбутнього технічного спеціаліста як теоретичної основи духовної культури фахівця з вищою освітою, що формує науковий світогляд студентів, їхній загальноосвітній, фаховий і культурний рівень. Розкрийте роль гуманітарних знань, зокрема курсу історії української культури в процесі розбудови громадянського суспільства в Україні. Чому, на Ваш погляд, систематизоване знання предмета є важливим в умовах загострення сучасної глобальної кризи техногенної цивілізації і тенденцій зміни цінностей, їхнього впливу на сучасні уявлення про світ та людину? Яке місце належить кафедрам гуманітарних наук закладів вищої освіти, і зокрема, кафедри культурології та інформаційної діяльності МДУ, у залученні сучасної молоді до осмислення гострих проблем українського сьогодення, становлення їхньої громадянської, свідомості? Зверніть увагу на те, як у процесі засвоєння матеріалу з історії української культури реалізується провідне завдання курсу – посилити гуманітарну та гуманістичну складові освітнього процесу в технічному вузі, сприяти усвідомленню майбутніми технічними фахівцями важливості всебічного духовного розвитку особистості.

Доведіть, що вивчення різними за фахом студентами соціально-гуманітарних дисциплін, зокрема, курсу історії української культури, – це також перетворення внутрішнього світу кожного з них, кожної особистості, і формування творчих особистостей, креативних здатностей людини і, нарешті, це допомога у плані не тільки професійного, але передусім, життєвого вибору кожного майбутнього фахівця. Наведіть фактичний матеріал про те, що вивчення гуманітарних дисциплін, історії української культури, передбачає визначальні і принципові речі – чи матиме українське суспільство гуманістичну перспективу, чи ствердиться у ньому нормальне українське світосприймання та засадничі європейські цінності, чи буде воно захищене від усіх можливих рецидивів авторитаризму та тоталітаризму.

Висвітліть визначальну роль курсу історії української культури у формуванні наукового світогляду студентської молоді, високого рівня культури особистості, виховання високих моральних якостей громадянина України, поваги і любові до своєї Батьківщини, готовності до захисту і примноження її матеріальних і духовних цінностей. Прослідкуйте, як вивчення досягнень і закономірностей розвитку української національної культури сприяє вихованню у майбутнього спеціаліста національної самосвідомості, громадянських якостей, професійного мислення.

Проаналізуйте, як у процесі вивчення курсу відбувається виховання у студентської молоді засобами історії почуття патріотизму, поваги і любові до Батьківщини, усвідомлення особистої відповідальності за майбуття країни, її

народу; причетності до її спільних історичних, політичних і культурних цінностей, а також усвідомлення студентами пріоритетного значення ідеалів демократії, злагоди в суспільстві, прагнення до загальнолюдських цінностей.

Продемонструйте на прикладах, як знання концептуальних засад історії та теорії української культури розвиває навички і вміння визначати свою точку зору на проблему; орієнтуватися в складних процесах сучасного культурного розвитку України; аналізувати проблеми та перспективи розвитку української культури в сучасному цивілізаційному процесі.

Як, на Ваш погляд, вивчення історії української культури в контексті світової сприяє розвитку інтернаціонального почуття, розширенню і поглибленню знань про культуру, специфіку життєдіяльності інших держав і суспільств, утвердженню поваги до звичаїв, традицій, культури народів світу? Поясніть, яким чином знання, набуті в процесі вивчення курсу, сприяють формуванню міжнаціональної і релігійної толерантності, нетерпимості до проявів ксенофобії.

Прослідкуйте, як набуті знання з курсу, зокрема, аналіз впливу сучасної української культури на соціальне і політичне життя, дозволяють формувати у майбутніх спеціалістів навички соціальної активності, творчої ініціативи, підприємництва та особистої відповідальності за ухвалені рішення та здійснені вчинки.

Розкрийте важливу роль курсу у вихованні моральної й естетичної культури, утвердженні у свідомості молодих людей принципів загальнолюдської моралі, розвитку зрілих естетичних смаків, потреб та інтересів, вміння правильно оцінювати і творити добро та красу, потреби активної протидії виявам антигромадської поведінки, правопорушень, бездуховності, аморальності.

Навчально-методичні видання

1. *Історія української культури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладачі: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. – 168 с.*

2. *Історія української культури. Курс лекцій за напрямом підготовки студентів всіх спеціальностей ОС «Бакалавр» денної та заочної форм навчання МДУ / Укл.: проф. Ю. С. Сабадаш, доц. Ю. М. Нікольченко, доц. Л. Г. Дабло; За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. – Київ: Ліра-К, 2021. – 233 с.*

3. *Історія української культури (від стародавніх часів до XIX століття): ілюстрована хрестоматія. У 3-х частинах / За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. – Ч.1. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2020. – 320 с.*

4. *Культурологія. Курс лекцій для студентів Маріупольського державного університету / укл. Ю. С. Сабадаш, Ю. М. Нікольченко, Л. Г. Дабло, О. С. Манякіна. За заг. ред. проф. Ю. С. Сабадаш. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. – 216 с.*

5. *Сабадаш Ю. С., Нікольченко Ю. М. Історія української культури. Курс лекцій для іноземних студентів. – Маріуполь: МДУ, 2019. – 151 с.*

Література

1. Виткалов В. Г. *Українська культура: сторінки історії ХХ століття: монографія. Видання друге, уточнене і доповнене.* – Рівне: Вертекс, 2004. – 640 с.
2. *Історія української культури / За заг. ред. І. Крип'якевича.* – К.: Либідь, 2002. – 656 с.
3. Магочій П.-Р. *Україна: історія її земель та народів / Пер. з англ.* – Ужгород: Вид-во В. Подяка, 2012. – 794 с.: іл.
4. Попович М. В. *Нарис історії культури України.* – К.: «АртЕк», 1998. – 728 с.: іл.